

SABAHATTİN ALİ'NİN “KOYUN MASALI”NA GÖSTERGEBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM

Seldağ BANKIR
İstanbul Üniversitesi

Abstract

In this study, our aim is to analyse the story entitled “Koyun Masalı” by Sabahattin Ali in the light of semiotics. With the help of semiotics, we tried to clarify the deep structure of the text through its surface structure in order to reveal the profound meanings of the story. Throughout the reading, we tried to present the explanations of the text by using the semiotic diagrams and tables.

Key words: *Semiological analysis, actantial model, Greimas, narrative program, narration, story*

Türk yazınında toplumcu gerçekçi akımının temsilcilerinden olan Sabahattin Ali'nin yapıtları arasında masallar ayrı bir renk olarak belirirler. Yazar toplumsal düşüncelerini, eleştirilerini yansıtırken öykü ve romanlarının yanı sıra masallardan da yararlanır. Yazarın, düşünceleriyle genel bir halk kitlesine ulaşmak istediği düşünülürse, halk yazınının türlerinden olan masalı kullanmasının bilinçli bir seçim olduğu görülür. Böylece masallar belirli bir toplumsal iletiyi aktarma işlevi üstlenirler.

Çalışmamızda incelediğimiz *Koyun Masalı* Sabahattin Ali'nin bu anlayışla yazdığı masallardan biridir ve 1947 yılında yayınlanan *Sırça Köşk* adlı öykü kitabının sonunda masallar bölümünde yer almaktadır. Çalışmamızın amacı yazarın 1946 yılında kaleme aldığı *Koyun Masalı*'nı A.J. Greimas'ın ortaya koyduğu göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle incelemektir.

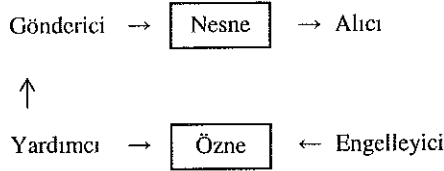
Yazınsal göstergebilim yazın yapıtındaki anlam ve anlamlama olgularını tutarlı ve dizgeli bir biçimde çözümlemeyi amaçlar. A. J. Greimas, anlamın söylemin değişik öğelerinin eklenmesiyle, derin yapılardan başlayarak, yüzey yapılarla birleşerek oluştuğunu söyler (Kıran & Kıran (Eziler) 2007:183). Bu nedenle Greimas'ın geliştirdiği göstergebilimsel çözümleme yöntemi, metindeki anlam evreninin düzenlenişini, oluşumunu ve içerdiği dönüşümleri

ortaya koymak amacıyla metni aşamalı olarak inceler. Birinci aşama *yüzeysel yapı* adı altında anlatsal, betisel ve izleksel katmanları ele alır. İkinci aşama ise *derin yapıyı* oluşturan anlamsal katmanları çözümler ve göstergebilimsel dörtgen aracılığıyla metindeki mantıksal-anlamsal ilişkileri görsel bir biçimde sunar. Kısaca en somut aşama olan söylemsel düzeyden anlamın en soyut aşaması olan göstergebilimsel dörtgene giden bir çözümleme süreci izlenir. Böylece çözümleme aşamalı bir yaklaşım içerir:

1. YÜZEYSEL YAPI	a. Anlatsal Düzey
	b. Betisel / İzleksel Düzey
2. DERİN YAPI	Anlamsal Düzey

Tahsin Yücel *Eleştiri Kuramları* adlı kitabında yazın yapısının anlam evreninin araştırılmasını “yapıtın içerdiği kendine özgü dünyada insanların, nesnelerin, olguların ve durumların içerik ve işlevlerinin aralarında kurulan bağıntılardan oluşan dizgenin ortaya konulması” olarak tanımlar (Yücel 2007: 95). Bu doğrultuda, çözümlemenin ilk aşamasında yer alan anlatsal düzeydeki inceleme anlatı içindeki eyleyenlerin, eyleyenler şemasının ve işleyişinin gösterilmesiyle gerçekleşir.

Anlatının bireysel nitelik taşıyan oyuncuları yaptıkları işlevlere ve birbirleriyle olan ilişkilere göre tanımlanarak “eyleyen” terimiyle gösterilirler. Greimas’ın adlandırdığı eyleyen kavramı kişi kavramından daha geniş kapsamlıdır. Olaylarda özgün rol oynayan eyleyenler insan olabildikleri gibi soyut kavramlar da olabilirler. Öte yandan anlatı boyunca çok sayıda anlatı kişisi olabilir; ancak Greimas işlevleri bakımından altı eyleyenin olduğunu ortaya koyar. Bunlar özne-nesne, gönderici-alıcı, yardımcı-engelleyici birimleridir. Greimas’ın altı ögeli eyleyen örnekçesi anlatı izlencelerindeki kişiler arasındaki ilişkileri ya da eylemlerin eklemeliş biçimini somutlaştırır (Greimas 1966: 180):



Anlatıda birbiri içine geçmiş birden çok anlatı yer alıyorsa bu karmaşık bir anlatıdır. İncelediğimiz *Koyun Masalı* da birbiri içine geçmiş farklı anlatılardan oluşmaktadır. Anlatının iki ayrı oyuncusu olan koyunlar ve köpekler temel anlatı izlencelerini gerçekleştirebilmek için birden fazla yardımcı anlatı izlencesiyle ortaya çıkarlar. Bu izlenceler anlatının bütününde iç içe geçmiş durumdadırlar. Gerçekleştirdikleri izlencelerde koyunlar ve köpekler kimi zaman birbirleriyle kimi zaman da öykünün diğer iki oyuncusu olan çoban ve kurtlarla karşı karşıyadırlar. Çözümlememiz boyunca eyleyenleri ve eyleyenlerin içinde buldukları olayları ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız bu anlatı izlencelerini kısaca aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

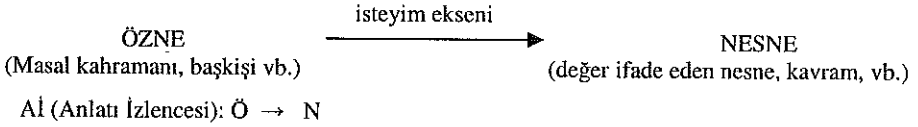
Koyunların Edimi	Köpeklerin Edimi
Temel Anlatı İzlencesi: "Özgürlüğe Kavuşma"	Temel Anlatı İzlencesi: "İktidar Sahibi Olma"
Yardımcı Anlatı İzlencesi 1: "Çobandan Kurtulma"	
Yardımcı Anlatı İzlencesi 2: "Kurtlardan Kurtulma"	Yardımcı Anlatı İzlencesi 2: "Ormanı Zapt Etme"
Yardımcı Anlatı İzlencesi 3: "Köpeklerden Kurtulma"	

Tabloda da görüldüğü gibi koyunların temel anlatı izlencesi olan "Özgürlüğe Kavuşma" üç aşamada gerçekleşirken, köpeklerin temel anlatı izlencesi "İktidar Sahibi Olma" iki aşamalı bir görünüm sergiler. Öte yandan koyun ve köpeklerin farklı anlatı izlencelerinin arasında bir de amaçlarının kesiştiği ortak bir yardımcı anlatı izlencesi vardır. İki öznenin sonradan birlikte hareket ederek ortak özneye dönüşeceği bu yardımcı anlatı izlencesi "Çobandan Kurtulma"dır.

1. **Koyunların Temel Anlatı İzlenesi : “Özgürlüğe Kavuşma”
- Yardımcı Anlatı İzlenesi 1: “Çobandan Kurtulma”**

1.1 **Yardımcı Anlatı İzlenesi 1 “Çobandan Kurtulma”nın Anlatısal Düzeyi**

Bilindiği gibi “Özne” (Ö) anlatıdaki önemli eylemlere katılan başkişidir. “Nesne” (N) ise kahramanın elde etmek istediği değer ifade eden kavram ya da varlıktır. Anlatı izlenesi başlangıç durumundan bitiş durumuna dek bir öznenin eksikliğini hissettiği bir değer nesnesini aramasıyla gerçekleşir. Bu yüzden özne ile nesne arasındaki ilişki isteyim ekseninde yer alır.



İncelediğimiz *Koyun Masalı* başlıklı anlatıda, önemli olayları gerçekleştiren kahraman olarak koyunlar özne rolünü üstlenirler. Koyunların (Ö1) birlikte hareket etme özellikleri onlara “ortak özne” özelliği kazandırır. Anlatının başında sürüdeki koyunlar başlarındaki çobanın yönetimi altında devamlı olarak sömürülmekte ve kasaba teslim edilmek korkusuyla yaşamaktadırlar: “*Koyunların keyfi yolunda değildi. Çobandan şikayetleri vardı. Sakalına kır düşmeye başlayan bu adam (...) koyunların sütünü sağıp içebildiğini içer, içemediğini satar, canı istedikçe bir kuzu kesip kebab eder, yahut bir kuyun boğazlayıp kışa kavurma hazırlar; iki üç haftada bir gelen celebe en yağlı koyunları kuzuları satar, sonra yine yatıp uykusuna bakardı*” (s. 131).

Koyunların (Ö1) çobana, celebe ve kasaba karşı değer nesnelere “yaşam”larıdır (N1). Koyunlar değer nesnelereyle bağdaşık durumdadırlar (Ö1 ∩ N1); ancak bu bağlaşım ilişkisi onların kontrolünde değildir. Yaşamaları, canı istedikçe onları kesip yiyen ya da celebe satan çobana bağlıdır. Koyunlar anlatının başında bu sömürülme ve yaşamlarını kaybetme durumunu kabullenmişlerdir. İçinde buldukları durumdan kurtulacak ve değer nesnelere koruyacak bilince sahip değillerdir: “*Eninde sonunda kasaba varacaklarını bilen koyunlar (...) korkudan titreşirler, birbirlerine sokuşurlar, karşı koymayı akıl edemezlerdi*” (s. 131).

Anlatının devamında koyunların bu boyun eğen tutumları üzerinde “karşı-gönderici” olarak nitelendirebileceğimiz “koyunları sömürenler”in etkisi olduğu görülmektedir. Koyunlar “*bir zamanlar kasaptan, celepten, çobandan, köpekten habersiz, yiyeceklerini kendileri arayıp*” (s. 132) buldukları halde koyunlar üzerinden geçinen kişiler onları “kendi başlarına” yaşayamayacaklarına inandırmışlardır: “*Onların yağlı etlerine göz dikenler, sütünden yağ ile peynir, derisinden kürk ile çarık yapanlar, her şeyden önce koyunları, çobansız kalırlarsa kurdun kuşun şikâri (av) olacaklarına, kendi başlarına açlıktan öleceklerine inandırdılar*” (s. 132). Amaçları koyunların buldukları edilgen durumdan çıkarak bilinçlenmelerini ve kurtuluş arayan birer eylem öznesine dönüşmelerini engellemektir.

Koyunlar bir süre karşı-göndericinin bu olumsuz yargısının etkisi altında kalırlar: “*Bu böyle sürüp gittikçe koyunlar da kendilerine inanamaz, kuvvetlerine güvenemez oldular*” (s. 132). Ancak sonradan “*koyunların arasında bu işe bir türlü aklı ermeyenler, günün birinde bıçak altına yatmak korkusuyla yaşamaktansa, bu işi kökünden halletmek isteyenler*” (s. 131) çıkar ve günden güne bunların sayısı artar. Bu durum koyunların karşı-göndericinin olumsuz etkisinden kurtulup bilinçlenmeye başladıklarını gösterir: “*Yavaş yavaş koyunların aklı başına gelmeye başladı*” (s. 132).

Koyunların bilinçlenmeye başlamasıyla birlikte öyküde dönüşüm süreci de başlar. Korku içinde yaşayan koyunlar özgürlüğün eksikliğini hissederler ve başlarındaki çobandan kurtulmak isterler. Bu nedenle koyunların (Ö1) değer nesnelere önceleri “yaşam” (N1) iken bu aşamada artık “özgürlük” (N2) olur ve ona ulaşmak için anlatı izlencelerini gerçekleştirme arayışına girerler.

Anlatı izlenceleri temel anlatı izlencesi ve yardımcı anlatı izlencesi olarak aşamalandırılabilir. Courtés yardımcı anlatı izlencesinin temel izlencedeki elde edilmek istenen sonuca ulaşmak için bir araç olduğunu belirtir (Courtés 1991: 83). Yardımcı anlatı izlencesinin sonlanması temel izlencenin gerçekleşmesi için zorunludur. Bu bakımdan, incelediğimiz anlatıda koyunların temel anlatı izlencesi “Özgürlüğe Kavuşma” olarak adlandırılabilir.

Temel Anlatı İzlenesi: Koyunlar \longrightarrow (Koyunlar \cap Özgürlük)
 A1: “Özgürlüğe Kavuşma” Ö1 Ö1 N1

Ancak koyunların (Ö1) özgürlüğü (N2) elde edebilmeleri için öncelikle çobandan kurtulmaları gerekir. Kurtuluş onlar için özgürlüğe giden yoldur. Bu nedenle koyunların temel anlatı izlenceleri olan “Özgürlüğe Kavuşma”yı gerçekleştirebilmeleri için önce bir yardımcı anlatı izlenesi gerçekleştirmeleri gerekir. Bu yardımcı anlatı izlenesi “Çobandan Kurtulma” olarak adlandırılabilir. Bu izlencede koyunların (Ö1) özgürlüğe (N2) kavuşmalarını sağlayacak yardımcı değer nesnelere “kurtuluş”tur (N3).

Yardımcı Anlatı İzlenesi I: Koyunlar \longrightarrow (Koyunlar \cap Özgürlük)
 A1I: “Özgürlüğe Kavuşma” Ö1 Ö1 N1

Propp’un ünlü çözümlemesinde “kahramanın” karşısında her zaman bir “hain” bulunduğu gibi, her öznenin karşısında da tam terimiyle bir karşı özne yer alır; belirli bir nesneye ya da değere göre tanımlanan karşılıklı bağıntılarında, birinin yengisi ötekinin yenilgisi olur (Yücel 2007: 96). Bizim incelememizde de sürüyü yöneten çoban, koyunların “kurtuluş” arayışına engel olmaya çalıştığı için “karşı-özne” rolünü üstlenir. Koyunlar (Ö1) “özgürlük” (N2) dolayısıyla “kurtuluş” (N3) arayışındayken çobanın (Ö2) değer nesnesi “koyunların yönetimi”dir (N4). İki öznenin arayışları birbiriyle karşı karşıya gelmektedir. Böylece anlatının çatışmalı bir yapı içerdiği gözlemlenir.

Ö1 \rightarrow Koyunlar	N2 \rightarrow Özgürlük N3 \rightarrow Kurtuluş
Ö2 \rightarrow Çoban	N4 \rightarrow Koyunların yönetimi

Bilindiği gibi anlatılarda “Gönderici” (G), özneyi eksikliğini duyduğu değer nesnesini aramak üzere bir eylemde bulunması için görevlendiren; “Alıcı” (A) ise bu eylemden yarar sağlayan eyleyendir. Bu nedenle gönderici – alıcı ilişkisi iletişim ekseninde yer alır. Bizim anlatımızda koyunlar (Ö1) özgürlüğe (N2) ulaşmak için çobandan “kurtuluş” (N3) kararını kendileri verirler ve başka bir göndericiye gereksinim duymadan kendi istekleriyle eyleme geçerler. Değer nesnelere elde etmeleri halinde bu durumdan yarar sağlayacak olan da

kendileridir. Bu durumda koyunlar kendi kendilerinin hem göndericisi hem de alıcısı olurlar ve özerk özne olarak adlandırılırlar.

Öte yandan anlatımızda, ilişkileri güç eksenini üzerinde yer alan “Yardımcı - Engelleyici” eyleyenleri de belirir. Sahip oldukları “cesaret”leri koyunlara güç verip, onların işini kolaylaştırarak yardımcı işlevini üstlenir: “*«Sonu kasaba gitmek olduktan sonra, bugün de bir yarın da bir!» deyip boynuz savuran koyunların sayısı günden güne artıyordu*” (s. 132). Kurtuluş (N3) arayışı içinde olan koyunların (Ö1) etkisiz hale getirilmesinde çobana (Ö2) yardım eden köpekler ise engelleyici rolüyle tanımlanırlar. Koyunlar için korku yaratan kasap ve celep de onların özgürlük arayışı karşısında düşünsel boyutta engelleyici niteliği taşır. Böylece koyunların yardımcı anlatı izlencelerinin altı eyleyenden oluşan işlevsel şeması ortaya çıkar:

Gönderici	→	Nesne	→	Alıcı
Koyunlar		Kurtuluş		Koyunlar
		↑		
Yardımcı	→	Özne	←	Engelleyici
Cesaret		Koyunlar		Köpekler
				Celep
				Kasap

1.2 Yardımcı Anlatı İzlencesi 1 “Çobandan Kurtulma”nın Söylemsel Düzeyi

Söylemsel düzeyde eyleyenler bir işlev olmaktan çıkıp bir kahraman olur, bir kişilik kazanırlar. Adları, dış görünüşleri, ruhsal durumları, işleri, toplumsal durumları vb. ile söyleme inandırıcılık, gerçeklik boyutu katarlar (Kıran & Kıran (Eziler) 2007:185). Anlatı çözümlemelerinde bu aşamada yapılan incelemede oyuncuların oynadıkları betisel ve izleksel roller ele alınır.

Bu açıdan baktığımızda, incelediğimiz 1. yardımcı anlatı izlencesi “Çobandan Kurtulma”da, çoban betisel olarak kendi rolünün özelliklerini göstermektedir. Çoban “*kavalını üfler*”, “*koyunların sütünü sağıp içebildiğini içer, içemediğini satar*”, “*iki üç haftada bir gelen celebe en yağlı koyunları,*

kuzuları satar” (s. 131). İzleksel olarak bakıldığında çoban “yöneten” ve “sömüren” rollerini üstlenir.

Koyunlar betisel bakımdan sürü hayvanı oldukları, etinden, sütünden ve derilerinden yararlandıkları ve başta karşı koymayı akıl edemedikleri için izleksel olarak “sömürülen”, “yönetilen” ve “itaatkar” rolleriyle belirirler. Köpekler ise sürünün idaresi için çobana yardım ettiklerinden betisel bakımdan sürünün bekçisi, izleksel olarak da “hizmetkar”dırlar.

Öte yandan bu izlencede yer alan diğer iki oyuncu olan celep ve kasap da betisel olarak yine kendi rollerinin işlevleriyle belirirler. Celep kesilecek hayvanların ticaretini yapan, onları kasaba satan kişidir. Dolayısıyla celep ve kasap koyunlar için hayatlarının sonunu ifade eder. Bu nedenle bu iki oyuncu izleksel bakımdan “ölümü çağrıştıran” ve “korku verici” kişiler olarak değerlendirilebilirler.

Eyleyenlere baktığımızda aşağıdaki roller dikkatimizi çeker:

Eyleyenler	Çoban	Koyunlar	Köpekler	Kasap	Celep
İzleksel roller	“sömüren” “yöneten”	“sömürülen” “yönetilen” “itaatkar”	“hizmetkar”	“korku verici” “ölümü çağrıştıran”	

Görüldüğü gibi anlatsal düzeyde sözünü ettiğimiz “çatışmalı yapı” metnin söylemsel düzeyinde de karşı değerler olarak belirmektedir. Bu gerilim anlatının eylemsel gelişimini etkileyecektir.

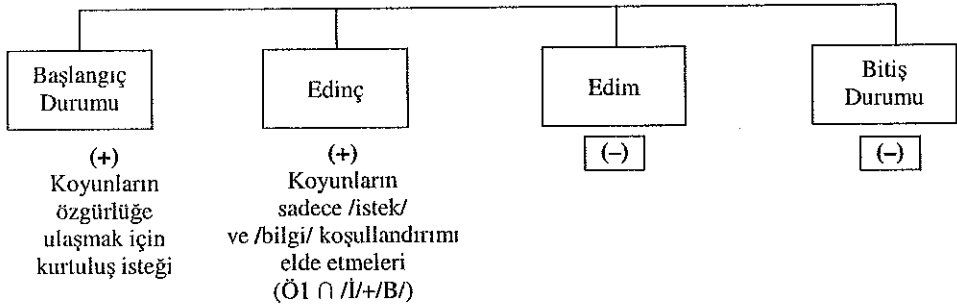
1.3 Yardımcı Anlatı İzlencesi 1 “Çobandan Kurtulma”nın Sözdizimsel Yapısı

Anlatıları sözdizimsel yapısına göre incelediğimizde her anlatıda başlangıç durumuyla bitiş durumu arasında bir dönüşüm gerçekleştiği görülür. Bu dönüşüm dört aşamada incelenir. Bunlardan ilki, göndericinin özneyi belli bir amaç doğrultusunda yönlendirdiği başlangıç durumudur. İkinci aşama göndericiyle yaptığı sözleşme uyarınca öznenin gerekli işlemlerde bulunmak, bir eyleme geçebilmek için gereksindiği yetileri (istek, zorunluluk, bilgi, güç) kazandığı edinç aşamasıdır. Üçüncü aşama olan edim aşamasında özne edindiği kipsel edinçten yararlanarak dönüştürücü işlemlere yönelir. Öznenin isteği, gücü ve bilgisi birleşerek onun eyleminin gerçekleşmesini sağlar. Son aşama olan

bitiş durumunda ise özne nesneye ulaşmak için uyguladığı dönüşüm işlemlerinin son durumunu gözlemler (Kıran & Kıran (Eziler) 2007: 305-306).

1. Yardımcı anlatı izlencesi "Çobandan Kurtulma"yı sözdizimsel yapısına göre incelediğimizde öncelikle ilk iki aşama olan başlangıç durumu ve edinç aşamasının varlığı dikkatimizi çeker. Başlangıç durumunda koyunlar (Ö1) özgürlüğün (N2) eksikliğini hissederler ve değer nesnelere ulaşmak amacıyla çobandan kurtulma (N3) arayışına doğru yönelirler.

Edinç aşamasında ise koyunların (Ö1) çobandan (Ö2) kurtulup değer nesnelere ulaşabilmek için gerekli koşullandırılmaları elde etmeleri gerekir. Böylece durum öznesinden edim öznesine dönüşecek ve amaçları doğrultusunda eyleme geçebileceklerdir. Bu doğrultuda anlatının başında koyunlar /bilgi/ koşullandırımına sahip değillerdir: "Koyunlar (...) karşı koymayı akıl edemezlerdi" (s. 131). Ancak koyunların eyleme geçmek için /istek/ duydukları gözlemlenir: "Koyunların arasında (...) bu işi kökünden halletmek isteyenler türemişti" (s. 131). Sonradan /bilgi/ koşullandırımını da elde ederler: "Koyunların aklı başına gelmeye başladı" (s. 132). Koyunlar sert boynuzlarıyla mücadele etmesini bilirler. Ancak engelleyici olan köpeklerin karşısında yeterli /güç/ koşullandırımına sahip olamazlar. Bu nedenle üçüncü aşama olan edim aşamasına geçemezler ve onları yakalayan çoban tarafından ölümle cezalandırılırlar. Kaldı ki 1. yardımcı anlatı izlencesi "Çobandan Kurtulma" anlatıda meydana gelen yeni bir olayla birlikte burada kesintiye uğrar.

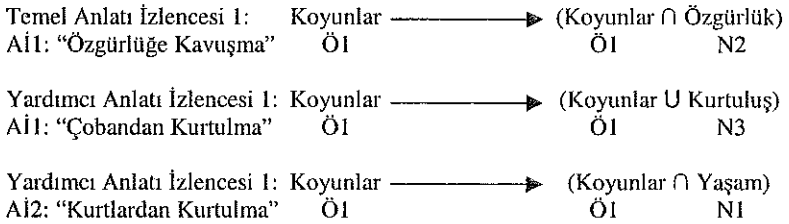


2. Koyunların Yardımcı Anlatı İzlenesi 2: “Kurtlardan Kurtulma”

2.1 Yardımcı Anlatı İzlenesi 2 “Kurtlardan Kurtulma”nın Anlatısal Düzeyi

Masalın başında koyunların çobandan kurtulma arayışları anlatılırken, devamında anlatının akışını değiştiren bir olay meydana gelir. Masalın başkahramanlarının yakınında yaşadıkları ormanda vahşi hayvanlar arasında bir kavga çıkar: “Günün birinde bitişik ormandaki yabani hayvanlar, canavarlar birbirine girdiler” (s. 132). Olayın devamında ormandaki kavgadan kaçan birkaç kurt ormanın kenarında karşılaştıkları koyun sürüsüne saldırırlar. Meydana gelen bu olay 1. yardımcı anlatı izlenesi “Çobandan Kurtulma”nın öykülemde kesintiye uğramasına neden olur. Bu yeni olayla birlikte yeni bir anlatı izlenesi ortaya çıkar. Bu izleneyi “Kurtlardan Kurtulma” olarak adlandırılabiliriz.

Koyunların yaşamlarını kaybetmeleri zaten özgürlüğe kavuşamamaları anlamına geldiği için bu izleneye koyunların temel anlatı izlencelerini gerçekleştirmelerini sağlayacak 2. yardımcı anlatı izlenesi olarak görülebilir. Koyunların özgürlüğe kavuşabilmeleri için yaşamları dolayısıyla çobandan önce kurtlardan kurtulmaları gerekir.



Kurtlara karşı yaşamlarını korumaya çalışan ve bunun için onlarla mücadele eden koyunlar özne rolünü üstlenirler. Koyunlar (Ö1) değer nesnelere olan “yaşam”larını (N1) ellerinde tutmaya çalışırlar. Koyunları kendilerine av olarak gören kurtlar (Ö3) ise karşı-özne konumdadırlar; dolayısıyla kurtların değer nesnelere yemek istedikleri “koyunlar”dır (N5). Böylelikle koyunların anlatıda hem özne hem nesne işlevi üstlendiklerini gözlemledik.

Ö1 → Koyunlar	N1 → Yaşam
Ö3 → Kurtlar	N5 → Koyunlar

Anlatıda koyunlar (Ö1) değer nesnelere olan “yaşam”larını (N1) ellerinden almaya gelen kurtlara (Ö3) karşı mücadele kararını kendileri verirler: “*canavarların kıpkırmızı açılan ağızlarıyla iri dişlerini görünce koyunlar için şakaya gelmeyeceğini anladılar*” (s. 132). Böylece koyunlar bu izlencede de kendilerinin hem göndericisi hem alıcısı olurlar.

Koyunların 1. yardımcı anlatı izlencesi “Çobandan Kurtulma” sürecinde ortaya çıkan cesaretleri yine yardımcılarıdır. Öte yandan koyunlara bir şey olması durumunda aç kalmaktan korkan köpekler de onlara kurtlarla mücadelelerinde yardım ederek yardımcı rolünü paylaşırlar: “*Köpekler de, koyunlar elden gidince kendilerinin aç kalacaklarını düşünüp gayrete geldiler; hep beraber bu sıska kurtlara saldırdılar*” (s. 133). Koyunların mücadelesine engel olmaya çalışan herhangi bir engelleyici yoktur. Böylece 2. yardımcı anlatı izlencesi “Kurtlardan Kurtulma”nın eyleyensel örnekçesi ortaya çıkar:

Gönderici	→	Nesne	→	Alıcı
Koyunlar		Yaşam		Koyunlar
		↑		
Yardımcı	→	Özne	←	Engelleyici
Köpekler		Koyunlar		-
Cesaret				

2.2. Yardımcı Anlatı İzlencesi 2 “Kurtlardan Kurtulma”nın Söylemsel Düzeyi

Oyuncuların bu izlencede üstlendikleri betisel ve izleksel rollere baktığımızda, betisel bakımdan koyunların “*iri boynuzlarıyla canavarların üstlerine yürürlerken*” (s. 133) içinde buldukları durum izleksel olarak onların “cesur” ve “mücadeleci” olduklarını düşündürür. Betisel bakımdan “*koyunlar elden gidince aç kalacaklarını düşünüp*” (s. 133) onlara yardım eden köpekler ise izleksel olarak “bencil” ve “kurnaz”dırlar. Bu izlencede yeni bir

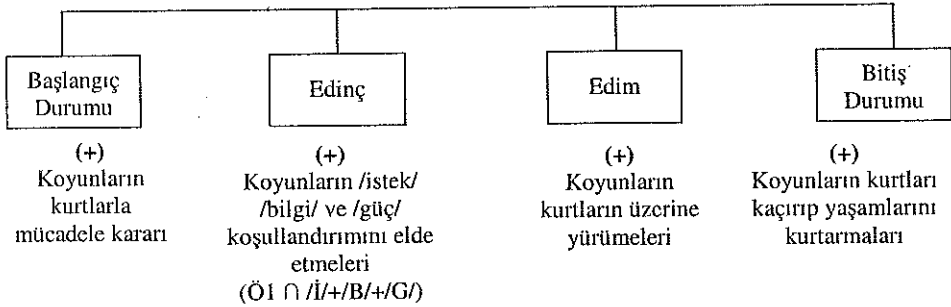
oyuncu olarak beliren kurtlar anlatıda “canavar” olarak nitelendirildikleri ve iri dişlere sahip oldukları için izleksel olarak “korkutucu” olarak tanımlanabilirler. Öte yandan betisel olarak “*dermansızlıktan dört ayakları üzerinde zor duran aç kurtların*” (s. 133) izleksel bakımdan “zayıf” ve “güçsüz” oldukları anlaşılıyor. Bu izlencede etkin bir rol oynamayan çobanın “*tir tir titremesi*” (s. 132) ise onun “korkak” olduğu izlenimini veriyor.

Eyleyenler	Koyunlar	Köpekler	Kurtlar	Çoban
İzleksel roller	“cesur” “mücadeleci”	“kurnaz” “bencil”	“korkutucu” “zayıf” “güçsüz”	“korkak”

2.3. Yardımcı Anlatı İzlencesi 2 “Kurtlardan Kurtulma”nın Sözdizimsel Yapısı

2. Yardımcı anlatı izlencesi “Kurtlardan Kurtulma”nın sözdizimsel yapısı incelendiğinde başlangıç durumunda koyunların (Ö1), kurtların (Ö3) saldırısıyla karşı karşıya kaldıkları ve yaşamlarını (N1) kurtarmak için mücadeleye karar verdikleri görülür. Edinç aşamasında koyunlar yaşamak ve mücadele etmek için *fisteğe/ sahiptirler: “İşin şakaya gelmeyeceğini”* (s.133) anladıkları ve boynuzlarını mücadele için kullanmayı bildikleri için /bilgi/ koşullandırımına da sahiptirler. Köpeklerin yardımı ve iri boynuzları da onlara yeterli /gücü/ sağlamaktadır. Donandıkları bu koşullandırımlar onların edim aşamasına geçmesini sağlar.

Edim aşamasında koyunlar durum öznesinden çıkarak edim öznesine dönüşürler. Sahip oldukları yetileri kullanarak kurtların üzerine yürürler: “*Koçlar başlarını öne eğip iri boynuzlarıyla canavarların üstlerine yürürlerken, köpekler de bir hayli havlayıp gürültü ettiler*” (s. 133). Bitiş durumunda ise koyunlar (Ö1) kurtların (Ö3) bir kısmını öldürüp bir kısmını kaçırmak için yaşamalarını (N1) kurtarırlar: “*kurtların bir kaçı gerisingeriye ormana kaçtı, öbürleri cansız yere serildi*” (s. 133).



Yardımcı Anlatı İzlenesi 2 = { Ö1 → (Ö3 U N5) }
 Aİ 2: "Kurtlardan kurtulma" Koyunlar Kurtlar Koyunlar

(Ö1 ∩ N1) → (Aİ 2) = Başarılı
 Koyunlar Yaşam

Tabloya baktığımızda Aİ 2 "Kurtlardan Kurtulma"nın sonunda koyunların (Ö1) kurtları (Ö3) değer nesnelere (N5= koyunlar) yoksun bıraktıklarını görüyoruz. Koyunlar (Ö1) ise değer nesnelere (N1= yaşam) sahip olduklarından 2. yardımcı anlatı izlenesini başarılı olarak tamamladıkları sonucuna varılabilir.

3. Yardımcı Anlatı İzlenesi 1: "Çobandan Kurtulma" (Devam)

3.1. Yardımcı Anlatı İzlenesi 1 "Çobandan Kurtulma"nın Anlatısal Düzeyi

Masalda koyunların çobandan kurtulma mücadelesi anlatılırken araya giren 2. yardımcı anlatı izlenesi "Kurtlardan Kurtulma" koyunların başarısıyla sonuçlanarak tamamlanır. Ancak masalda koyunlar kurtlardan kurtulduktan sonra çoban tekrar sürünün başına geçmek ister. Böylece çözümlemede yarım kalan 1. yardımcı anlatı izlenesi "Çobandan Kurtulma"ya geri dönlür. Çoban (Ö2) tekrar sürünün başına geçmek isteyince koyunlar (Ö1) eski düzeni hatırlar ve bu hatırlama değer nesnelere ulaşmak için onların isteklerini tetikler: "saklandığı yerden çıkan çoban (...) tekrar sürünün başına geçmek isteyince, koyunlar akıllarını başlarına topladılar. Kasabı, celebi hatırladılar" (s. 133).

Öte yandan izlencenin eyleyenlerinde işlevsel değişiklikler görülür. İzlencenin başında köpekler engelleyici rolünderken bu kez köpekler de çobandan kurtulmak isterler. Sürünün yönetimini ele geçirip iktidar sahibi olmak isteyen köpekler böylece ikinci bir özneye dönüşürler: “*Köpekler de onun sopasından kurtulmanın ve koyunlarla baş başa kalmanın sırası geldiğine hükmettiler*” (s. 133).

Köpeklerin (Ö4) temel değer nesnesi “iktidar”dır (N6). Koyunların yönetimini çobanın elinden almak isterler. Bu nedenle temel anlatı izlenceleri “İktidar Sahibi Olma”dır. Ancak koyunların özgürlüğe kavuşabilmeleri için nasıl önce çobandan kurtulmaları gerekiyorsa köpeklerin de iktidarı elde etmek için önce ondan kurtulmaları gerekir. Diğer bir deyişle onlar da bir yardımcı anlatı izlencesi gerçekleştirirler. Bu izlençe de “Çobandan Kurtulma”dır.

Temel Anlatı İzlencesi : Köpekler → (Köpekler U İktidar)
Aİ: “İktidar Sahibi Olma” Ö4 Ö4 N6

Yardımcı Anlatı İzlencesi 1: Köpekler → (Köpekler U Kurtuluş)
Aİ1: “Çobandan Kurtulma” Ö4 Ö4 N3

Her iki özne için de yardımcı nesne olan “kurtuluş” (N3) ortak amaç haline gelir. Artık çobana karşı koyun ve köpekler işbirliği içindedirler. Farklı temel değer nesnelere olsa da her iki grup da çobandan kurtulmak ister. Bu amaç doğrultusunda koyunlar ve köpekler aynı eylemleri yaptıkları, aynı biçimde tek bir özne gibi hareket ettikleri için “ortak eyleyen” olarak adlandırılır ve tek bir özne olarak (Ö5) gösterilirler. Böylece “Çobandan Kurtulma” iki oyuncunun ortak izlencesi olur.

Yardımcı Anlatı İzlencesi 1: Koyunlar ve köpekler → (Koyunlar ve köpekler U Kurtuluş)
Aİ1: “Çobandan Kurtulma” Ö5 Ö5 N3

Koyunlar ve köpekler (Ö5) “kurtuluş” (N3) kararını kendileri verdikleri için gerçekleştirmek istedikleri izlencenin göndericisi ve alıcısı kendileridir. Birlikte kurtulmaları kaçırımları onlara cesaret vermiştir. Dolayısıyla cesaretleri yardımcılarıdır. Eylemlerini gerçekleştirmelerinde karşılıklı bir engelleyici de bulunmaz. Böylece 1. yardımcı anlatı izlencesi “Çobandan Kurtulma”nın eyleyensel örneği şu şekilde değişir:

Gönderici Koyunlar ve köpekler	→	Nesne Kurtuluş	→	Alıcı Koyunlar ve köpekler
Yardımcı Cesaret	→	Özne Koyunlar ve köpekler	←	Engelleyici -

3.2. Yardımcı Anlatı İzlenesi 1 “Çobandan Kurtulma”nın Söylemsel Düzeyi

1. Yardımcı anlatı izlenesi “Çobandan Kurtulma”da bazı eyleyenlerin işlevlerinin değişmesiyle oyuncuların oynadıkları betisel ve izleksel rollerde de değişimler görülür. Öncelikle koyunların masalın başında saptadığımız “itaatkar” rolleri görülmemekte, aksine 2. yardımcı anlatı izlenesi “Kurtlardan Kurtulma” sürecinde ortaya çıkan “mücadeleci” ve “cesur” rolleri izleksel olarak sürmektedir. Bu durum çobanın üstüne yürümelerinden anlaşılır. Kaçan “ödlek çoban” (s. 133) ise “korkak” olduğunu bir kez daha gösterir ve “yöneten” rolünden uzaklaşır.

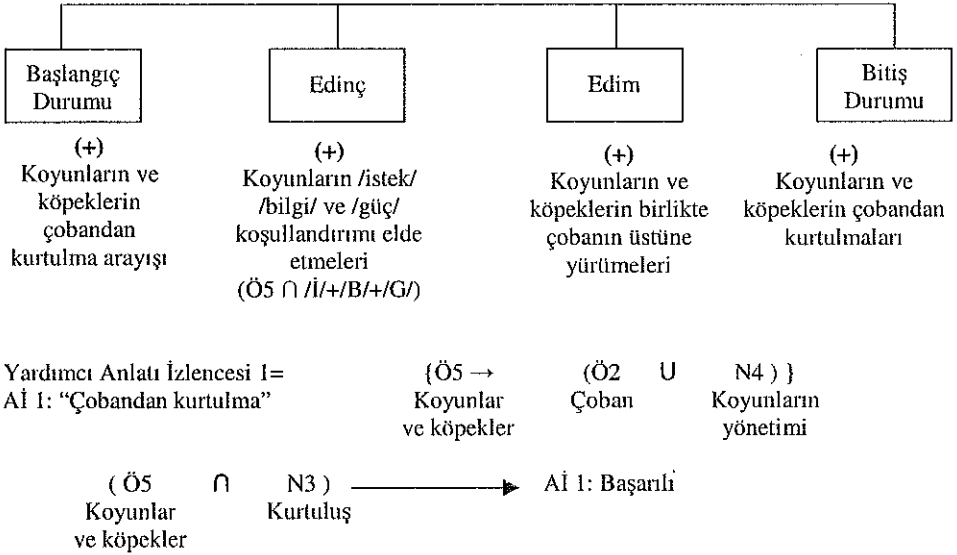
Ancak en büyük değişimi anlatının başında “hizmetkar” rolünü üstlenen köpekler gösterir. Köpekler masalın başında kaçan koyunların yakalanmasında çobana yardım ederken sonradan kendi amaçlarına ulaşabilmek, iktidarı ele geçirebilmek için koyunlarla işbirliği yaparak çobana saldırırlar: “*Köpekler de onun sopasından kurtulmanın ve koyunlarla baş başa kalmanın sırası geldiğine hükmettiler. Hep birlikte çobanın üstüne yürüdüler*” (s.133). Önce çobanla bir tür anlaşma içinde olan köpeklerin sonradan anlaşmaya ihanet ettikleri görülür. Bu durum köpeklerin izleksel olarak “hain” ve “nankör” olduklarını akla getirir. Koyunların yönetimini ele geçirmek istemeleri ise onların “hırslı” oldukları izlenimini uyandırır.

Eyleyenler	Çoban	Koyunlar	Köpekler
İzleksel roller	Önce Sonra “sömüren” ⇨ “korkak” “yöneten”	Önce Sonra “sömürülen” “mücadeleci” “yönetilen” ⇨ “cesur” “itaatkar”	Önce Sonra “hizmetkar” ⇨ “hain” “nankör” “hırslı”

3.3 Yardımcı Anlatı İzlenesi 1 “Çobandan Kurtulma”nın Sözdizimsel Yapısı

Hem koyunların hem de köpeklerin 1. yardımcı anlatı izlenesi olan “Çobandan Kurtulma”yı sözdizimsel yapısına göre incelediğimizde başlangıç durumunda koyunların (Ö1) özgürlüğe (N2) ulaşmak amacıyla çobandan kurtulma arayışına doğru yöneldikleri görülür. İzlenenin devamında köpekler (Ö4) de onlara katılırlar ve birlikte çobandan kurtulma (N3) arayışına girerler.

İkinci aşama olan edinç sürecinde ise koyun ve köpeklerin (Ö5) yeterli /isteğe/ sahip oldukları görülür. Öncesinde birlikte kurtları kaçırmayı başarmaları onların yeterli /bilgi/ ve /güçü/ kendilerinde bulmalarını sağlar; böylece edim aşamasına geçerler. Edim aşamasında elde ettikleri yetilerini kullanarak birlikte çobana saldırırlar: “*Hep birlikte çobanın üstüne yürüdüler*” (s.133). Bitiş durumunda ise eylemleri çobanın (Ö2) kaçmasıyla sonuçlanır; böylece koyun ve köpekler (Ö5) gerçekleştirdikleri izlenede başarılı olurlar.



Tabloya baktığımızda izlenenin sonunda koyun ve köpeklerin (Ö5) çobanı (Ö2) değer nesnesi olan koyunların yönetiminden (N4) yoksun bıraktıklarını görüyoruz. Kendileri ise değer nesnelere olan kurtuluşa (N3) kavuşurlar ve izleneyi başarıyla bitirirler.

4. Köpeklerin Temel Anlatı İzlenesi : "İktidar Sahibi Olma" - Yardımcı Anlatı İzlenesi 2: "Ormanı Zapt Etme"

4.1 Yardımcı Anlatı İzlenesi 2 "Ormanı Zapt Etme"nin Anlatısal Düzeyi

Masalda koyunlar ve köpekler (Ö5) çobanı (Ö2) kaçırmayı başarırlarsa da bu işten en karlı çıkan köpekler olur. Çobanın kaçmasıyla sürünün başına geçerler. Bu aşamada köpeklerin (Ö4) sürünün yönetimini ele geçirmeleri koyunların (Ö1) özgürlüğe ulaşmaları yolunda başka bir engel olur ve temel anlatı izlenceleri olan "Özgürlüğe Kavuşma" yı gerçekleştiremedikleri sonucuna varılır.

Öte yandan köpekler kurtları ve çobanı kaçırmadaki başarının sadece kendilerinde olduğunu düşünürler ve gün geçtikçe kibirlenirler: "Gördünüz ya, sizi kurtlardan da, çobandan da kurtardık! diye koyunlara caka satmaya başladılar" (s.133). Kendilerinin kurt soyundan geldiklerine inanan köpekler yarılarındaki uçsuz bucaksız bir ormanı idare etmek varken küçük bir çayırıkta yaşayıp koyunları yönetmeyi yeterli bulmazlar: "Bizim gibi soyu ormanlara hükmetmiş kahramanların miskin miskin koyun bekçiliği etmesi ne demek? diye aralarında hayıflanıyorlar, tekrar vahşi ormanlardaki saltanatlı günlere dönmek istiyorlardı" (s.133).

Köpekler (Ö4) iktidarı (N6) bütünüyle ele geçirmek için hedeflerini büyütürler ve tüm ormanın yönetimini (N7) ele geçirmeyi isterler: "Köpekler (...) bir gün, daha fazla sabredemeyip, ormanı zapt etmeye karar verdiler" (s.134). Böylece köpeklerin (Ö4) temel anlatı izlenceleri olan "İktidar Sahibi Olma" yolunda 2. yardımcı anlatı izlencesini gerçekleştirmek istedikleri görülür. Bu izlençe "Ormanı zapt etme" olarak adlandırılabilir.

Temel Anlatı İzlenesi: Köpekler \longrightarrow (Köpekler \cup İktidar)
A1: "İktidar Sahibi Olma" Ö4 Ö4 N6

Yardımcı Anlatı İzlenesi 1: Köpekler \longrightarrow (Köpekler \cap Kurtuluş)
A11: "Çobandan Kurtulma" Ö4 Ö4 N3

Yardımcı Anlatı İzlenesi 2: Köpekler \longrightarrow (Köpekler \cup Ormanın yönetimi)
A12: "Ormanı Zapt Etme" Ö4 Ö4 N7

Temel değer nesnesi “iktidar” (N6) olan köpekler “ormanın yönetimi”ni (N7) ele geçirmek için özne (Ö4) rolünü üstlenirler. Eğer ormanın yönetimini (N7) ele geçirirlerse iktidara (N6) ulaşacaklardır. Ormanı zapt etmek için sefere giderken koyunları zorla önlerine katarlar: “*Bu işi kendi başlarına yapamayacaklarını bildikleri için koyunları da önlerine kattılar*” (s.134). Böylece koyunlar izlencede zorunlu yardımcı rolünü alırlar. Öte yandan ormanda karşılaştıkları vahşi orman hayvanları onların bu arayışını engellemeye çalıştıkları için engelleyici olarak belirirler. Böylece köpeklerin 2. yardımcı anlatı izlencesi “Ormanı Zapt Etme”nin eyleyensel örneği ortaya çıkar:

Gönderici	→	Nesne	→	Alıcı
Köpekler		Ormanın Yönetimi		Köpekler
		↑		
Yardımcı	→	Özne	←	Engelleyici
Koyunlar		Köpekler		Vahşi orman hayvanları

4.2. Yardımcı Anlatı İzlencesi 2 “Ormanı Zapt Etme”nin Söylemsel Düzeyi

Bu izlencede oyuncuların üstlendikleri betisel ve izleksel rolleri incelediğimizde köpeklerin baskın bir rol oynadıkları gözlemlenir. Öncelikle köpeklerin çobandan sonra sürünün idaresini ele geçirmeleri bu kez onların “yöneten” ve “sömüren” rollerini üstlendiklerini gösterir: “*Onlar sadece etleri yenecek, sütleri sağlayacak mahluklardı: «Biz havlayıp gayrete getirmesek bu sersemler boynuzlarını bile kullanamazlardı» diyorlardı*” (s.134).

Öte yandan metindeki birçok betimleme izleksel olarak köpeklerin ne kadar “kibirli” olduklarını ortaya koyar: “*Aradan zaman geçtikçe daha da burunları büyüdü; [...]Havladıkça kendi seslerine hayran oluyorlar, (...) ulularını yükselttikçe yükseltiyorlardı. Üstelik içlerine bir de büyüklük kurdu düşmüştü: (...) kendilerinin öyle rastgele köpeklerden olmadıklarına inanıyorlar, (...) bizim de aslımız kurt değil mi? - diye övi nüyüyorlardı*” (s.133).

“Çobansız kalınca ondan beter olmaları” (s.133), “kenarda köşede yakaladıkları kuzuları parçalayıp yemeye, hatta sürüden ayrılan iri koyunlara bile saldırmaya” (s.133) kalkmaları köpeklerin “gaddar”, “saldırgan” ve “zorba” oldukları izlenimini uyandırır. Buldukları çayı beğenmeyip ormanı ele geçirmek istemeleri ise izleksel olarak onların “hırslı” ve “açgözlü”

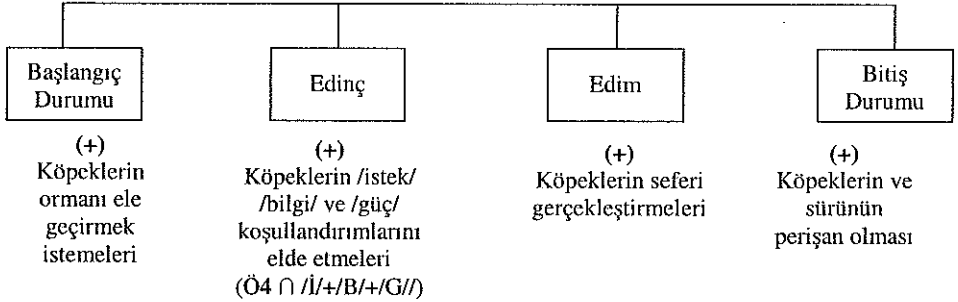
olduğunu ortaya koyar: *"Yanı başımızdaki kocaman ormanda bizim soyumuzdan kurtlar, hatta şu kırtıpil çakallar hüküm yürütür, ortalığı kasıp kavururken, bizim bu çayırdaki kuzu gibi yaşamamız ayıp, çok ayıp ..."* (s.134).

İzlenedeki diğer oyuncular olan koyunların ise köpeklerin bu saldırgan ve zorba tutumları karşısında anlatının başındaki "sömürülen" ve "itaatkar" rollerine geri döndükleri görülür. Ancak bu kez içinde buldukları durumun ve köpeklerden kurtulmak gerektiğinin bilincindedirler ama karşı koyacak yeterli /güç/leri yoktur: *"Köpeklerden kurtulmak çobandan kurtulmak kadar kolay değildi. Bunların hem sayısı çok hem de dişleri keskindi. (...) bir niza çıksa fırsat bilip üç beş koyunu paralayıyorlardı. Bunun için koyunlar (...) çobanı kovdukları gibi bu köpekleri de defetmeyi bir türlü gözlerine kestiremiyorlardı"* (s.134).

Eyleyenler	Köpekler		Koyunlar
İzleksel roller	"yöneten" "sömüren" "zorba"	"kibirli" "gaddar" "saldırgan"	"yönetilen" "sömürülen"

4.3. Yardımcı Anlatı İzlenesi 2 "Ormanı Zapt Etme"nin Sözdizimsel Yapısı

Yardımcı anlatı izlenesi 2 "Ormanı Zapt Etme"nin sözdizimini incelediğimizde, başlangıç durumunda köpeklerin (Ö4) "iktidar" (N6) eksikliği hissederek ormanı zapt etmek istedikleri görülür. Edinç aşamasında ormanı ele geçirmek için yeterli /istek/leri vardır: *"vahşi ormanlardaki saltanatlı günlere dönmek istiyorlardı"* (s.133). Eylemi nasıl yapacaklarının /bilgi/sine sahiptirler: *"Siz boynuzlarımızla yol açar, karşınıza çıkanları tepelersiniz, biz de etrafınızda bağrışır, size cesaret verir, düşmanları yıldırırız! dediler"* (s.134). Koyunları önlerine katmalarıyla anlatı izlenesini başlatacak /güç/ koşullandırımını da elde ederler; böylece edim aşamasına geçerek yapmak istedikleri seferi gerçekleştirirler. Ancak bitiş durumunda engelleyicilerin baskın varlığıyla güçleri yok edilir ve sefer yenilgiyle sonuçlanır: *"dört taraftan üzerlerine saldıran kurtlar, ayılar, parslar, hatta sırtlanlar ve çakallar, sürüyü kısa zamanda perişan ettiler"* (s.134).



Yardımcı Anlatı İzlenesi 2 = (Ö4 U N7) → Aİ 2: Başarısız
Aİ 2: "Ormanı zapt etme" Köpekler Ormanın yönetimi

Tabloya baktığımızda izlencenin sonunda köpeklerin (Ö4) iktidarı (N6) ele geçirmek için yardımcı değer nesnelere olan "ormanın yönetimi"ni (N7) elde edemediklerini görüyoruz. Diğer bir deyişle anlatı izlencesini başarısız olarak tamamlarlar. Yardımcı anlatı izlencelerini başarısız olarak tamamlamaları temel anlatı izlenceleri olan "İktidar Sahibi Olma"yı da gerçekleştirememeleri anlamına gelir.

Temel Anlatı İzlenesi = (Ö4 U N6) → Aİ : Başarısız
Aİ: "İktidar Sahibi Olma" Köpekler İktidar

5. Koyunların Yardımcı Anlatı izlencesi 3: "Köpeklerden Kurtulma"

5.1 Yardımcı Anlatı izlencesi 3 "Köpeklerden Kurtulma"nın Anlatısal Düzeyi

Koyunlar (Ö1) çobandan (Ö2) kurtulduktan sonra özgürlüğe (N2) kavuşacaklarına inanırlar. Ancak başlarına köpekler (Ö4) geçince temel değer nesnelere yine ulaşamazlar. Üstelik bu kez karşılarında çobandan daha zorlu bir engel vardır. İzlencenin başında koyunların köpeklere karşı koyacak güçleri de cesaretleri de yoktur: "*çobanı kovdukları gibi bu köpekleri de defetmeyi bir türlü gözlerine kestiremiyorlardı*" (s.134).

Köpeklerin 2. yardımcı anlatı izlenceleri olan "Ormanı zapt etme"nin başarısızlıkla sonuçlanmasında koyunlar da büyük kayıplar verirler. Ancak hasta veya yaşlı oldukları için sefere katılamayan birkaç koyunun ve geride

kalan kuzuların "özgürlüğe kavuşma" istekleri sahip oldukları bilinçle devam eder ve temel anlatı izlenceleri olan "Özgürlüğe Kavuşma"larını sağlayacak son bir yardımcı anlatı izlencesi gerçekleştirirler. Bu izlençe "Köpeklerden Kurtulma" olarak adlandırılabilir.

Temel Anlatı İzlencesi: Koyunlar \longrightarrow (Koyunlar \cup Özgürlük)
A1: "Özgürlüğe Kavuşma" Ö1 Ö1 N2

Yardımcı Anlatı İzlencesi 1: Koyunlar \longrightarrow (Koyunlar \cap Kurtuluş)
A11: "Çobandan Kurtulma" Ö1 Ö1 N3

Yardımcı Anlatı İzlencesi 2: Koyunlar \longrightarrow (Koyunlar \cap Yaşam)
A12: "Kurtlardan Kurtulma" Ö1 Ö1 N1

Yardımcı Anlatı İzlencesi 3: Koyunlar \longrightarrow (Koyunlar \cup Kurtuluş)
A13: "Köpeklerden Kurtulma" Ö1 Ö1 N8

Özne olan koyunların (Ö1) karşısında karşı-özne olarak başlarını beklemek üzere kalan köpekler (Ö4) bulunur. Daha öncede belirttiğimiz gibi koyunların değer nesnesi "özgürlük" dolayısıyla "kurtuluş"tur (N8).

Koyunlar daha önce olduğu gibi gerçekleştirmek istedikleri izlencenin göndericisi ve alıcısıdır. Cesaretleri yine yardımcı olarak onlara güç verirken karşılarında bir engelleyici bulunmamaktadır. Yardımcı anlatı izlencesi 3 "Köpeklerden Kurtulma"nın işlevsel şeması böylece belirir:

Gönderici	\rightarrow	Nesne	\rightarrow	Alıcı
Koyunlar		Kurtuluş		Koyunlar
		\uparrow		
Yardımcı	\rightarrow	Özne	\leftarrow	Engelleyici
Cesaret		Koyunlar		-

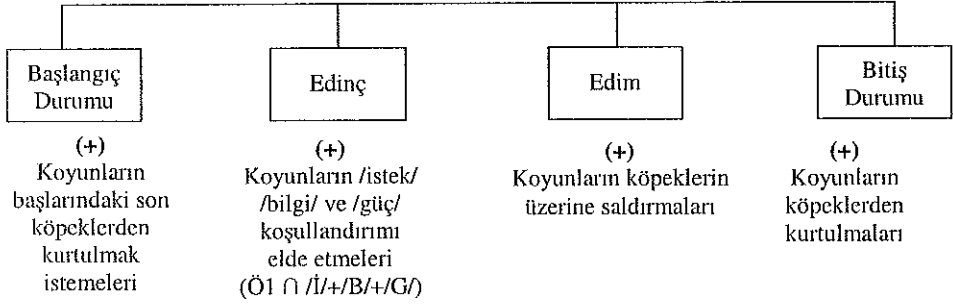
5.2. Yardımcı Anlatı İzlenesi 3 “Köpeklerden Kurtulma”nın Söylemsel Düzeyi

Söylemsel düzeyde izlencenin öznesi olan koyunlar “*hasta, yahut ihtiyar*” (s.134) olarak betimlenirler. Ancak “*henüz kuvvetini büsbütün kaybetmemiş olan boynuzlarını*” (s.135) köpeklerle karşı kullanmalarıyla izleksel olarak “mücadeleci” özellikleri metinde bir kez daha sergilenir ve köpeklerle göre daha “güçlü” oldukları anlaşılır. Başlarını beklemek üzere kalan köpeklerin ise “*sakat*” (s.135) olmaları ve koyunlar karşısında şaşkın şaşkın ulumaları onların izleksel olarak “güçsüz” olduklarını gösterir.

Eyleyenler	Koyunlar	Köpekler
İzleksel roller	“mücadeleci” “güçlü”	“güçsüz”

5.3. Yardımcı Anlatı İzlenesi 3 “Köpeklerden Kurtulma”nın Sözdizimsel Yapısı

3. Yardımcı anlatı izlenesi “Köpeklerden Kurtulma”nın sözdiziminde, başlangıç durumunda sefere katılmayan koyunlar (Ö1), sürünün perişan olmasından sonra başlarında kalan son köpeklerden de kurtulmak isterler. Edinç aşamasında amaçlarını gerçekleştirmek için yeterli /isteğe/ ve /bilgiye/ sahiptirler. Her zamanki gibi güçlü boynuzlarıyla mücadele edeceklerdir. Başlarındaki sakat köpekler karşısında kendilerinde yeterli /gücü/ de bulurlar; böylece edim aşamasına geçerek köpeklerle saldırırlar: “*henüz kuvvetini büsbütün kaybetmemiş olan boynuzlarını, şimdi karşılarında şaşkın şaşkın uluyan itlerin karınlarına geçirdikleri gibi, ta ilerdeki dereye kadar fırlattılar*” (s.135). Bitiş Durumunda ise koyunlar (Ö1) köpeklerden (Ö4) kurtulmayı başarırlar.



Yardımcı Anlatı İzlenesi 3 =
Aİ3: "Köpeklerden Kurtulma"

(Ö1 ∩ N8) → Aİ 3: Başarılı
Koyunlar Kurtuluş

Tabloya baktığımızda 3. yardımcı anlatı izlenesi "Köpeklerden Kurtulma"nın sonunda koyunların (Ö1) sayısı az da kalsalar köpeklerden (Ö4) kurtuldukları görülür. Diğer bir deyişle anlatı izlenesini başarılı olarak tamamlarlar. Koyunların 3. yardımcı anlatı izlenesini başarıyla tamamlamaları onların temel anlatı izleneleri olan "Özgürlüğe Kavuşma"yı gerçekleştirmelerini de sağlar. Sürünün çoğu perişan olmuş ancak geriye kalanlar değer nesnelere olan özgürlüğe (N2) ulaşmayı başarmışlardır. Metnin son paragrafında yer alan "Bu dünyada çobansız da, köpeksiz de yaşanabilirmiş. Ama bunu anlamak için her defasında bu kadar kanlı kurbanlar verecek olursak pek çabuk neslimiz kurur" (s.135) ifadesi koyunların bu durumunu doğrular ve kazandıkları bilinci bir kez daha gösterir.

Temel Anlatı İzlenesi: (Ö1 ∩ N2) → Aİ: Başarılı
Aİ: "Özgürlüğe Kavuşma" Koyunlar Özgürlük

Koyunların anlatı boyunca izledikleri genel süreci basit bir anlatı şeması üstünde şu şekilde de gösterebiliriz:

Başlangıç Durumu /Bilinçsiz/	Dönüşüm Süreci /Bilinçlenme/	Bitiş Durumu /Bilinçli/
<ul style="list-style-type: none"> - Koyunlar esaret altında yaşamaktadırlar - Değer nesnelere çobana, cebebe ve kasaba karşı "yaşam"larıdır - Karşı koymak için bilince sahip değillerdir. 	<ul style="list-style-type: none"> - İçlerinden bazılarının esaret altında yaşamaya karşı çıkmasıyla bilinçlenmeye başlarlar; değer nesnelere "özgürlük" haline gelir. 	<ul style="list-style-type: none"> - Koyunlar, köpeksiz de çobansız da yaşanabileceğinin bilincine sahip olarak özgürlüğe ulaşırlar.

Böylece metni anlatıdaki öznelere gerçekleştirdiği farklı anlatı izlenmelerine göre ayırıp, her birinin anlatısal, söylemsel ve sözdizimsel yapılarını incelemiş oluyoruz. Yüzeysel yapının incelenmesinden sonra metnin derin yapısına geçiyoruz.

6. Derin Yapı

Derin yapı metnin yüzeyinde görülmeyen kavramları, kavramlar arasındaki bağıntıları ve dönüşümleri gösteren en soyut düzeydir. Derin yapı kendi içinde dizimsel ve anlamsal olarak 2'ye ayrılır. Temel sözdizim söylemdeki dizimsel düzenlemelerin algılanmasını ve işleyişini açıklar ve göstergebilimsel dörtgen aracılığıyla anlamın en küçük birimleri arasında karşıtlık ve çelişkinlik ilişkilerini ortaya koyar. Temel anlam ise söylemin kültür evrenini oluşturur. Yazarın dünyayı değerlendirme biçimi, değerler dizgesi bu bileşkede gücül olarak belirir (Kıran & Kıran (Eziler) 2007:184).

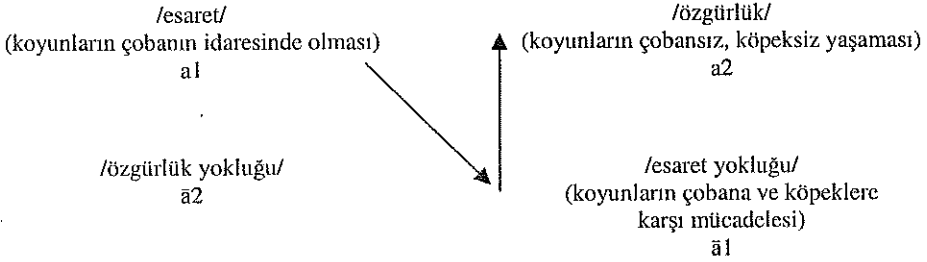
Göstergebilimsel Dörtgen

Göstergebilimsel çözümleme en soyut düzeyde, göstergebilimsel dörtgen aracılığıyla metnin derin yapısını oluşturan mantıksal ve anlamsal dönüşümleri gösterir. Yöntemin son aşaması, metnin yüzeyinde görülmeyen soyut düzlem altında kahramanların ve nesnelere üstlendiği özellikleri ve bunların bağlandığı anlam alanlarını gösterir. Bu soyut derin düzeyde, göstergebilimsel dörtgenle gerçekleşen terimlere dayanan olumluluk ve olumsuzluk gibi temel sözdizimsel işlemler yer alır (Kıran & Kıran (Eziler) 2007:327).

Koyun Masalı’nın Derin Yapısı

A- Temel Sözdizim (Dönüşüm Karesi)

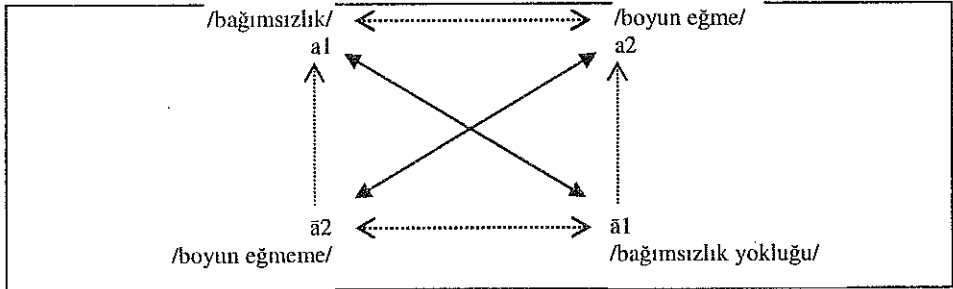
İncelediğimiz *Koyun Masalı*’nda temel dönüşüm esaret / özgürlük karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Bu aşamada metnin içindeki ilerlemeyi gösteren dönüşüm karesi ortaya çıkar. Göstergebilimsel dörtgene baktığımızda koyunların anlatıda /esaret/ten /esaret yokluğu/na, /esaret yokluğu/ndan da /özgürlüğe/ giden bir dönüşüm süreci izlediklerini görürüz.



- a1: /esaret/: Anlatı a1 noktasında başlar. Koyunlar çobanın idaresinde esaret altında yaşarlar.
- ā1: /esaret yokluğu/: Koyunlar esaret altında yaşamayı reddederler; çobana ve köpeklere karşı mücadele ederler; ā1 noktasında esaretten söz edilemez.
- a2: /özgürlük/: Koyunlar başlarındaki çoban ve köpeklerden kurtulurlar ve özgürlüklerini elde ederler. Anlatı a2 noktasında sona erer.

B-Temel Anlam (Durum Karesi)

Bu anlamsal yapıyı metnin temel anlamındaki durumun çözümlenmesi açısından, diğer bir deyişle Sabahattin Ali’nin öyküsünde amaçlanan etki açısından göstergebilimsel dörtgen üzerinde şu şekilde gösterebiliriz:



Görüldüğü gibi göstergebilimsel dörtgen üzerinde “bağımsızlık” ve “boyun eğme” karşı karşıya gelmektedir. Bu anlam ekseninde insanın toplum içindeki varoluşunu okumaktayız. Anlatıda ezilen / sömüren ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Ezilen halkı temsil eden koyunlar, sömüreni temsil eden çoban ve köpekler karşı boyun eğmeyi reddederek bağımsızlığı tercih ederler. Önce çobanın köpekleri, sonra da köpeklerin koyunları yardımcı olarak kullanmaları, iktidar sahibinin iktidarı elinde tutabilmek ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için her zaman bir yardımcıya ihtiyaç duymasını vurgular. Sabahattin Ali’nin, toplumcu dünya görüşünü savunan, muhalif bir yazar olarak ezen ve ezilenler üzerine kurulu bozuk düzeni ve sömürüyü bu masal aracılığıyla bir kez daha vurguladığı açıktır:

YÖNETEN	YÖNETİLEN	SÖYLEM TÜRÜ
“Acımasız” iktidar	“Ezilen” halk	Toplumcu Söylem (Bozuk düzen eleştirisi)
Çoban + köpekler	Koyunlar	Masal Söylemi

7. Sonuç

Çalışmamızda Sabahattin Ali’nin *Sırça Köşk* adlı kitabından seçtiğimiz *Koyun Masalı*’nı göstergebilimsel çözümleme açısından anlatsal, söylemsel ve mantıksal-anlamsal düzeylerine göre inceledik.

Anlatsal düzeyde *Koyun Masalı* iki öznenin edinç ve edimini içeren anlatı izlencelerinden oluşmaktadır. Ancak masalın başkahramanı olan koyunlar önemli eylemler gerçekleştiren bir özne olmanın yanı sıra masalın diğer oyuncularını olan çoban, kasap, celep, kurtlar ve köpekler için değerli bir nesne olarak da anlatının merkezinde yer alırlar.

Koyunların özne olarak anlatıdaki süreci bir temel anlatı izlencesi ve bunu gerçekleştirme işlevi üstlenen üç yardımcı anlatı izlencesinin eklemlenmesiyle oluşur. Koyunlar üç yardımcı anlatı izlencesini de başarıyla tamamlayarak temel izlencelerinde elde etmek istedikleri sonuca, /özgürlüğe/ kavuşurlar. Köpekler ise temel anlatı izlenceleri doğrultusunda iki yardımcı anlatı izlencesi gerçekleştirdikleri ancak sadece birinde başarılı olabildikleri bir süreç sergilerler. Yardımcı anlatı izlencelerinden birini başarıyla tamamlayamamaları köpeklerin temel izlencelerindeki istedikleri sonuca, /iktidara/ ulaşmalarını engeller.

Anlatının genel ilerleyişine baktığımızda başından sonuna kadar hep bir karşıtlık ilişkisinin ve dönüşümlerin bulunduğu, dönüşümlerden önce ve sonra bir öznenin lehinde olan durumun diğeri için hep tersi bir durum yarattığı gözlemlenir. Anlatısal düzeyde özneler arasındaki karşıtlıktan doğan çatışmalı yapı metnin söylemsel düzeyinde de karşı değerler olarak ortaya çıkar. Yöneten/yönetilen, sömüren/sömürülen, hizmetkar/hain, güçlü/güçsüz, cesur/korkak gibi karşıt kavramlar dönüşümlerin öncesi ve sonrasında masalın kahramanlarının özellikleri arasında yer değiştirir.

Her öznenin anlatı izlencelerini gerçekleştirirken betisel ve izleksel olarak üstlendikleri roller bizi derin yapıya götürür. Anlam bu düzeyde de anlatısal ve söylemsel düzeyde olduğu gibi eklemeli bir yapı sergiler. Yönetenden yönetilene, sömürenden sömürülene uzanan dönüşüm süreçleri anlamın derin yapısında birbiriyle ilişkilendirilir. Bu aşamada ortaya çıkan temel anlam *Koyun Masalı*'nın gerçek yaşama gönderimlerini ve yazarın dünyayı değerlendirme biçimini yansıtır. Göstergebilim tüm bu ilişkiler ağını okumamıza olanak sağlayan bir yöntem olarak Sabahattin Ali'nin *Koyun Masalı*'nı oluşturan anlamsal düzeyleri ortaya koymamızı sağlamıştır.

Kaynakça

Ali, Sabahattin (2008) *Sırça Köşk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Courtés, Joseph (1991) *Analyse Sémiotique du Discours: De l'Enoncé à l'Enonciation*, Hachette supérieur, Paris.

Greimas, A. J. (1966) *Sémantique structurale: recherche de méthode*, Larousse, Paris.

Kıran & Kıran (Eziler), Zeynel - Ayşe (2007) *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayınları, Ankara.

Yücel, Tahsin (2007) *Eleştiri Kuramları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

KOYUN MASALI

Bir zamanlar iri ağaçlı, uçsuz bucaksız bir ormanın kenarındaki çayırhıkta, başında çobanı ve köpekleriyle, bir koyun sürüsü yaşıyordu.

Çayırın otu her zaman bol ve taze, kenardan akan derenin suyu bol ve temizdi; yazın gölgesine yatacak birkaç güz yapraklı ağaç, kışın soğuktan kaçıp barınacak kuytu bir mağara, sürünün rahatını tamamliyordu.

Ama koyunların keyfi yolunda değildi. Çobandan şikayetleri vardı. Sakalına kır düşmeye başlayan bu adam, sabahtan akşama kadar bayırda uzanıp uyuklar, arada bir kavalını üfler, köpeklere bağırır, yine uykusuna dalardı. Koyunların sütünü sağıp içebildiğini içer, içemediğini satar, canı istedikçe bir kuzu kesip kebab eder, yahut bir koyun boğazlayıp kışa kavurma hazırlar; iki üç haftada bir gelen celebe en yağlı koyunları, kuzuları satar, sonra yine yatıp uykusuna bakardı. Hepsi bir tarafa, bu celebin eline düşenlerin eninde sonunda kasaba varacaklarını bilen koyunlar, kanlı gözlü herif her göründükte korkudan titreşirler, birbirlerine sokuluşurlar, karşı koymayı akıl edemezlerdi. Ne yapınlar? Bu dünyanın düzeni böyleydi.

Ama koyunların arasında bu işe bir türlü aklı ermeyenler, günün birinde bıçak altına yatmak korkusuyla yaşamaktansa, bu işi bir kökünden halletmek isteyenler türemişti, gündün güne de bunların sayısı çoğalıyordu. Mesela, bütün sürü kendi halinde otlar görünürken aralarından gözü kızmış bir koç fırlıyor, çobanın kaba etine bir boynuz yapıştırıyordu. Çoban onun peşini kovalayıp köpeklerin yardımı ile yakalasa, bir ağaca sımsıkı bağlayıp ilk gelen celebe bu hayvanı teslim etse bile, bu hal öbürlerini yıldırma yetmiyor, "Sonu kasaba gitmek olduktan sonra, bugün de bir, yarın da bir!" deyip boynuz savuran koyunların sayısı gündün güne artıyordu.

Eh, koyun deyip geçmeyelim. Onların içinde de ne koçlar, ne yiğitler vardır. Dünya kuruldu kurulalı bütün koyunlar çobanla, köpekle yaşamadılar ya! Onlar da bir zamanlar kasaptan, celepten, çobandan, köpekten habersiz, yiyeceklerini kendileri arayıp bulurlar, düşmanlarını kendi sert boynuzları ile yıldırıp kaçırdılar.

Ama onların yağlı etlerine göz dikenler, sütünden yağ ile peynir, derisinden kürk ile çarık yapanlar, her şeyden önce koyunları, çobansız kalırlarsa kurdun kuşun şikarı (av) olacaklarına, kendi başlarına açlıktan öleceklerine inandırdılar. Bu böyle sürüp gittikçe koyunlar da kendilerine inanamaz, kuvvetlerine güvenemez oldular. Sandılar ki, çobanın onları canavardan koruması, önlerine bir tutam ot atması, yumuşak etleri için değil, kara gözleri içindir.

Ama dediğimiz gibi, yavaş yavaş koyunların aklı başına gelmeye başladı. Çobanlar da gündün güne kötüleştirmişlerdi. Hele bu sonuncusu iyice dalgacıydı. Keyfinden, rahatından başka bir şey düşünmez, sürüye canavarlar saldırınca, eski çobanlar gibi sopasını kapıp köpekleri peşine katarak onlara karşı koyacağı yerde, birkaç koyun, kuzu atıp başından savmaya bakardı.

Günün birinde bitişik ormandaki yabani hayvanlar, canavarlar birbirine girdiler. Çünkü o sene kış sert olmuş, kurtlar, ayılar yiyecek bulamayınca azmışlardı. Onların ulumaları, kükremeleri sürünün bulunduğu çayıra kadar gelince koyunlarla beraber

çoban da tir tir titiyordu. Bu aralık, ormandaki kavgadan yaralanıp kaçan, yahut açlıktan pek zebun düştükleri için kavgaya katılamayan birkaç sıska kurt, ormanın kenarına sığınmışlardı. Korkudan şaşırılmış koyunları görünce: "İşte dişimize göre düşman!" diyerek ileriye atıldılar. Ama canavarların kıpkırmızı açılan ağızlarıyla iri dişlerini görünce koyunlar için şakaya gelmeyeceğini anladılar. Köpekler de, koyunlar elden gidince kendilerinin aç kalacaklarını düşünüp gayrete geldiler; hep beraber bu sıska kurtlara saldırdılar. Koçlar başlarını öne eğip iri boynuzlarıyla canavarların üstüne yürürlerken, köpekler de bir hayli havlayıp gürültü ettiler. Zaten dermansızlıktan dört ayakları üzerinde zor duran aç kurtların birkaçı gerisingeriye ormana kaçtı, öbürleri cansız yere serildi.

Bu sırada saklandığı yerden çıkan çoban, sopasını savura savura tekrar sürünün başına geçmek isteyince, koyunlar akıllarını başlarına topladılar. Kasabı, celebi hatırladılar. Köpekler de onun sopasından kurtulmanın ve koyunlarla baş başa kalmanın sırası geldiğine hükmettiler. Hep birlikte çobanın üstüne yürüdüler. Ödlek çoban kaçıp canını zor kurtardı, bir daha da ortada görünmedi.

Bu kavgadan en karlı çıkan köpekler olmuştu. Hem çayırdaki kurt leşlerini, hem de onlarla dövüşürken ölen beş on koyunu yiyip iyice doymuşlardı. Kuyruklarını keyifli keyifli sallayıp uzun, kırmızı dilleriyle yalanarak ortalıkta dolaşmaya, "Gördünüz ya, sizi kurtlardan da, çobandan da kurtardık!" diye koyunlara caka satmaya başladılar. Aradan zaman geçtikçe daha da burunları büyüdü; meğer köpekleri köpekleten çoban korkusuymuş, çobansız kalınca ondan beter oldular. Havladıkça kendi seslerine hayran oluyorlar, "Koyunları gayrete getiren, kurtları korkutup kaçırın bu sestir!" diye ulumalarını yükselttikçe yükseltiyorlardı. Üstelik içlerine bir de büyüklük kurdu düşmüştü: yaralı, sakat birkaç canavarı havlayıp kaçırdıklarını sandıkları için, kendilerinin öyle rastgele köpeklerden olmadıklarına inanıyorlar, "Köpek ne demek? Bizim de aslımız kurt değil mi?" diye övünüyorlardı.

Yavaş yavaş bu kuruntu hepsinin zihnini sardı. Koyunlara tepeden bakmaya başladılar. Onların bir kere tadını aldıkları, etlerini unutamadıkları için, kenarda köşede yakaladıkları kuzuları parçalayıp yemeye, hatta biraz sürüden ayrılan iri koyunlara bile saldırmaya kalktılar. "Bizim gibi soyu ormanlara hükmetmiş kahramanların miskin miskin koyun bekçiliği etmesi ne demek?" diye aralarında hayıflanıyorlar, tekrar vahşi ormanlardaki saltanath günlerine dönmek istiyorlardı.

Kendi gözlerinde büyüdükçe, koyunları daha da küçük görmeye başlamışlardı. Onlar sadece etleri yenecek, sütleri sağılacak mahluklardı:

"Biz havlayıp gayrete getirmesek bu sersemler boynuzlarını bile kullanamazlardı" diyorlardı. "Yanı başımızdaki kocaman ormanda bizim soyumuzdan kurtlar, hatta şu kırtıpil çakallar hüküm yürütür, ortalığı kasıp kavururken, bizim bu çayırdaki kuzu gibi yaşamamız ayıp, çok ayıp..."

Köpeklerden kurtulmak çobandan kurtulmak kadar kolay değildi. Bunların hem sayısı çok, hem dişleri keskindi. Üstelik bir niza çıksa fırsat bilip üç beş koyunu paralayıyorlardı. Bunun için koyunlar, işin sonu neye varacak? diye telaş içinde

bekleiyorlar, çobanı kovdukları gibi bu köpekleri de defetmeyi bir türlü gözlerine kestiremiyorlardı. Ama köpekler en sonunda hem kendilerinin, hem de koyunların başını nara yaktılar; bir gün, daha fazla sabredemeyip, ormanı zapt etmeye karar verdiler. Bu işi kendi başlarına yapamayacaklarını bildikleri için koyunları da önlerine kattılar:

“Siz boynuzlarınızla yol açar, karşınıza çıkanları tepelersiniz, biz de etrafınızda bağrışır, size cesaret verir, düşmanları yıldırırız!” dediler. Bu seferin sonu hayıra varmayacağını ileri sürerek katılmak istemeyenleri, “Alçak, korkak, miskin, hain! Sen bizim gibi damarlarında asil kurt kanı taşıyan köpeklerle bir arada yaşamaya layık değilsin!” diye parçaladılar ve... iştahla yediler.

Ama daha ormanın kenarındaki çalılıklarda, dört taraftan üzerlerine saldıran kurtlar, ayılar, parslar, hatta sırtlanlar ve çakallar, sürüyü kısa zamanda perişan ettiler. Köpeklerin havlaması ağaçların tepelerine varmadan boğuldu, koyunların sıcak kanı yerdeki kuru yaprakların arasında çabucak kayboldu.

Hasta, yahut ihtiyar oldukları için bu sefere katılamayan dört beş koyunla bir hayli körpe kuzu, çayırın kenarındaki mağarada birbirlerine sokulmuşlar, ormandan gelen acı sesleri; yürek paralayan melemeleri, ümitsiz havlamaları dinliyorlar, korkudan titreşiyorlardı. Sesler kesilince birbirlerinin yüzüne baktılar, ormanı zapt etmeye giden köpeklerle onların zorla sürükledikleri koyunların başına geleni anladılar. Aralarındaki iki ihtiyar koç, ağır ağır mağaranın kapısına doğru yürüdüler, kendilerini beklemek üzere orada kalmış olan iki sakat köpeğe yaklaştıkları, henüz kuvvetini büsbütün kaybetmemiş olan boynuzlarını, şimdi karşılarında şaşkın şaşkın uluyan itlerin karınlarına geçirdikleri gibi, ta ilerdeki dereye kadar fırlattılar. Sonra mağaradaki kuzulara dönüp şöyle dediler:

“Bu dünyada çobansız da, köpeksiz de yaşanabilirmiş. Ama bunu anlamak için her defasında bu kadar kanlı kurbanlar verecek olursak pek çabuk neslimiz kurur. Bari siz gözünüzü açın da, ilerde başınıza yeniden itler, hele kendilerini kurt sanan palavracı itler musallat olursa, sürüyü canavarlara paralatmadan onları defetmeye bakın!”